

УДК 336.71

Вплив політичної та економічної нестабільності на інвестиційну діяльність вітчизняних банків

Жежерун Юлія Володимирівна,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри банківської справи
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);
e-mail: Julia_Dm@ukr.net

Анотація. Розкрито сутність та особливості інвестиційної діяльності вітчизняних банків; розглянуто динаміку і структуру інвестиційного портфеля; досліджено особливості впливу політичної та економічної нестабільності на інвестиційну діяльність; обґрунтовано заходи, спрямовані на активізацію інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, політична нестабільність, економічна нестабільність, кредитно-інвестиційний портфель.

Формул: 1; рис.: 5; табл.: 0; бібл.: 10.

The Impact of Political and Economic Instability on Investment Activities of Domestic Banks

Zhezherun Julia,
Ph. D. in Economics, Lecturer of the Banking Department,
Cherkassy Institute of Banking
of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (city of Kyiv);
e-mail: Julia_Dm@ukr.net

Abstract. The article examines the nature and peculiarities of the investment activity of domestic banks in modern conditions, carries out the analysis of the dynamics and structure of investment portfolio of Ukrainian banks in the period from January 1, 2005, to October 1, 2014, proposes measures of investment activity promotion.

On the background of political and economic instability, which negatively affected all sectors of the economy, there are more and more questions of ensuring stable and efficient work of domestic banks, investment activities of which are hampered both by micro- and macroeconomic factors. It has been found out that the general controlling factors of the investment activity are the lack of liquidity, the net gain and bank deposits reduction; the pressure of external debt (135.9 billion US dollars); devaluation (during the first 9 months of 2014, by 62.14 per cent against USD, by 47.6 per cent against euro) etc. The effects of these factors can be avoided only by using a comprehensive combination of both internal and external measures of the National Bank of Ukraine and state authorities. Complex application of these measures is to allow renewing the investment activities of domestic banks without stimulating inflation, providing a sufficient level of resource base and profitability of the banks to maintain their investment activity.

It has been proven that activation of investment activity of domestic banks is possible due to the introduction of measures aimed at banks' investment capacity expanding, profitability enhancement of banks' investment activity, banking investment activity risk reduce.

It has been found that the ways of active operations structure optimization of domestic banks need further studies, and this is to improve the efficiency of investment securities.

Keywords: investing, investment, political instability, economic instability, loan and investment portfolio.

Formulas: 2; fig.: 5; tabl.: 0; bibl.: 10.

Влияние политической и экономической нестабильности на инвестиционную деятельность отечественных банков

Жежерун Юлия Владимировна,
кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры банковского дела
Черкасского института банковского дела
Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев);
e-mail: Julia_Dm@ukr.net

Аннотация. Исследованы сущность и особенности инвестиционной деятельности банков Украины в современных условиях, проведен анализ динамики и структуры их инвестиционного портфеля в течение 01.01.2005–01.10.2014, предложены меры активизации инвестиционной деятельности.

На фоне политической и экономической нестабильности инвестиционная деятельность банков тормозится рядом как микро-, так и макроэкономических факторов. Выявлено, что основными факторами сдерживания инвестиционной активности являются: недостаток ликвидности, сокращение чистой прибыли и депозитов банков, давление внешних долгов, девальвация. Влияние указанных факторов может быть нейтрализовано с помощью комплексного сочетания мер, направленных на расширение инвестиционного потенциала банков, повышение доходности инвестиционной деятельности банков, снижение рисков инвестиционной деятельности банков.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, политическая нестабильность, экономическая нестабильность, кредитно-инвестиционный портфель.

Формул: 1; рис.: 5; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. Упродовж 01.01.2005–01.10.2014 банківська діяльність в Україні характеризувалась проявами циклічності політичної та економічної нестабільності, наслідками яких стали збільшення зовнішнього боргу, скорочення обсягів ВВП і підвищення від'ємного салдо платіжного балансу, зростання темпів інфляції, девальвация національної валюти тощо. А це призвело до значного зниження активності інвестиційної діяльності вітчизняних банків і зменшення обсягів інвестицій, а також викликало необхідність у генеруванні ресурсів вітчизняними банками та спрямуванні їх у реальний сектор економіки. За цих обставин підвищується науковий і практичний інтерес, направлений на дослідження впливу політичної та економічної нестабільності на інвестиційну діяльність вітчизняних банків.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню проблематики інвестиційної діяльності вітчизняних банків приділяли увагу такі вчені, як: О. І. Воробйова, Н. І. Гребеник, А. П. Дука, О. І. Кіреєв, А. С. Криклій, О. О. Куц, Б. Л. Луців, І. П. Мойсеєнко, М. М. Шаповалова та ін. Однак зміни в інвестиційній діяльності вітчизняних банків, що відбуваються під впливом політичної та економічної нестабільності, потребують дальших досліджень.

Метою статті є дослідження впливу політичної та економічної нестабільності на інвестиційну діяльність вітчизняних банків.

Результати дослідження. Міжнародний досвід свідчить, що економічне зростання і розвиток реального сектору економіки можливі лише за умови активізації інвестиційної діяльності банків, яка реалізується, зокрема, і шляхом інвестування та вкладення коштів у різноманітні види цінних паперів. Як зазначає А. С. Криклій, інвестиційна діяльність банків та економічне зростання – це два взаємопов'язані процеси. Економічне зростання значною мірою залежить від здійснення банками інвестицій, і – навпаки [3].

Поняття інвестиційної діяльності банків є похідним від категорії «інвестиції» й акумулює суттєві властивості інвестицій узагалі.

Сучасна економічна наука характеризується великою різноманітністю тлумачення категорії «інвестиції». Термін «інвестиції» походить від латинського слова «investire», що означає одягати, вбирати. Проте сьогодні лексичне значення категорії інвестицій набуло зовсім іншого наукового тлумачення, яке потребує додаткового дослідження [6]. Так, Б. Л. Луців стверджує, що в сучасній економічній літературі щодо суті інвестицій ще не було широкої дискусії, хоча відмінності в підходах, на його думку, проявляються досить чітко. Часто різниця прямо залежить від мети, що стоїть перед автором. Іноді поняття інвестицій ототожнюють із кредитом і пов'язаними з ним відносинами, споживанням тощо [5].

У найбільш широкому розумінні інвестиції – це вкладення капіталу з метою подальшого його збільшення. При цьому приріст капіталу повинен бути достатнім, щоб компенсувати інвесторів відмову від використання наявних засобів на споживання в поточному періоді, винагородити його за ризик, відшкодувати втрати від інфляції в майбутньому періоді [2].

У банківській практиці інвестиціями є засоби банків, вкладені в цінні папери підприємств, організацій, установ різних форм власності на порівняно тривалий період часу. Сукупність цінних паперів, придбаних банком у процесі здійснення активних операцій, становить його інвестиційний портфель, який включає цінні папери в торговому портфелі, цінні папери в портфелі банку на продаж, цінні папери в портфелі до погашення, інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, щокладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соці-

альний ефект; інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [9]. На думку Б. Л. Луціва, у більшості сучасних публікацій поняття «інвестуван-

ня», «капітальні вкладення», «інвестиційна діяльність» розглядаються як синоніми [5]. На інвестиційному ринку банки можуть вести як власну інвестиційну діяльність, так і надавати інвестиційні послуги (рис. 1).

Рис. 1. Основні напрями інвестиційної діяльності банків

Джерело. [5].

Тому можна стверджувати, що інвестиційна діяльність банків має двоїсту природу. По-перше, інвестиційна діяльність банку являє собою бізнес із надання послуг з розміщення грошей у цінні папери, націлена на збільшення доходів банку. По-друге, інвестиційна діяльність банків пов'язана з фінансуванням потреб економіки, спрямована на забезпечення безперервного процесу суспільного відтворення. Попри те, що кожен із зазначених аспектів інвестиційної діяльності має свої цілі, закономірності і механізм здійснення, вони тісно пов'язані. Політична та економічна неста-

більність поступово розкручують спіраль девальвації, яка створює напругу на валютному ринку, складнощі з виконанням імпортних контрактів, формує необґрунтований попит на іноземну валюту з боку населення. На все це накладається загальна макроекономічна деградація і, як наслідок, «стиснення» банківського сектору, відхід із нього інвесторів і поява нових проблемних банків [10]. Так, загальноекономічна ситуація упродовж 01.01.2005–01.01.2014 призвела до зниження офіційного курсу гривні щодо долара США та євро в 1,6 раза (рис. 2).

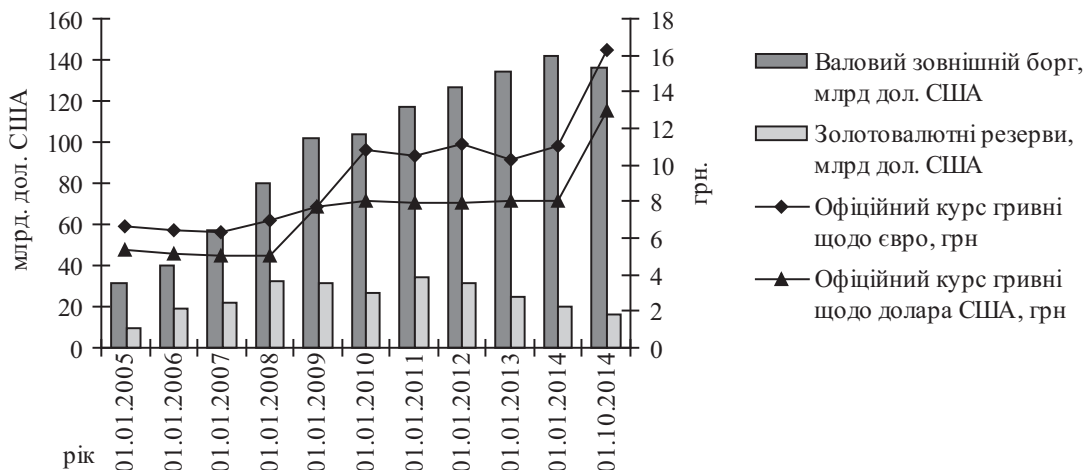

Рис. 2. Динаміка валового зовнішнього боргу, золотовалютних резервів, офіційного курсу гривні щодо іноземних валют упродовж 01.01.2005–01.10.2014

Примітка. Складено за даними [7].

Упродовж перших дев'ять місяців 2014 року ситуація лише погіршилась. Вплив політичної та економічної нестабільності у країні, тиск зовнішніх боргів (135,9 млрд дол. США), скорочення золотовалютних резервів на 24,5% стали каталізаторами найбільшої за останні роки девальвації національної валюти на 62,14% відносно долара США, на 47,6% – щодо євро. За перший місяць 2014 року населення придбало в банках 1,5 млрд дол. США.

Станом на 01.10.2014 кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, становила 168 банків, серед яких 49% – із приватним українським капіталом, 21% – державні банки, 16% – з іноземним капіталом (крім російських), 14% – з російським капіталом. Унаслідок погіршення платоспроможності упродовж перших дев'ять місяців 2014 року в 32-х банках запроваджено тимчасову адміністрацію, з них 15 банків станом на 01.10.2014 – перебувають на стадії ліквідації, у 17-ти – працює тимчасова адміністрація. НБУ прийняв рішення на відкликання ліцензій 13 банків (у т. ч. два у зв'язку з анексією Криму).

За даними Національного банку України, банки продовжують потерпати від браку ліквідності, яка є вкрай необхідною для відновлення повноцінного кредитування населення та економіки [7]. Так, упродовж перших дев'ять місяців 2014 року вітчизняні банки демонструють такі тенденції приросту основних показників діяльності: активів – 2,73%; власного капіталу – -13,52%; кредитів та заборгованості клієнтів – 7,34%; міжбанківських кредитів наданих – 7,47%; простроченої заборгованості за кредитами – 58,97%; депозитів – -1,22%; міжбанківських кредитів отриманих – 26,74%; фінансового результату – у -7,4 раза. Слід зазначити, що, незважаючи на ліквідацію банківських установ і значний вплив депозитів, зростання активів (у т. ч.

кредитів і заборгованості клієнтів) відбулось унаслідок стрімкої девальвації національної валюти, що також відобразилось на суттєвому збільшенні залишків валютних активів [1].

Скорочення чистого прибутку і депозитів свідчить про зниження ефективності банківської діяльності та зменшення її привабливості для інвесторів. Крім того, упродовж 01.01.2014–01.10.2014 знижуються й інші показники, що характеризують ефективність роботи банків: рентабельність активів – з 0,12 до -1,09%, рентабельність капіталу – з 0,81 до -7,92% [7]. Тому багато іноземних банків вирішили сконцентруватися на локальних, внутрішніх ринках, що призвело до закриття дочірніх структур в інших країнах, у т. ч. і в Україні.

Чисті надходження за прямими іноземними інвестиціями станом на 01.10.2014 стали додатними – 726 млн дол. США, з них 22,1% спрямовано в банківський сектор. Накопичений обсяг інвестицій в економіку України дорівнював 66,6 млрд дол. США, а в розрахунку на одну особу – 1,6 тис. дол. США. Найбільше прямих іноземних інвестицій припадає на фінансовий сектор – 25,3%, металургійне виробництво – 18,5%, гуртову і роздрібну торгівлю – 10,9%, нерухомість – 7,0% [1]. Однак, попри позитивну динаміку прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку, інвестиційна потужність українських банків поки що не достатня для активізації інвестиційних процесів і зосереджена в 10% найбільших банків. Так, частка I групи банків в активах банківської системи протягом аналізованого періоду становить від 50 до 70 відсотків.

Попри те, що банки на українському організованому ринку є лідерами за обсягами торгів корпоративними облігаціями і державними борговими зобов'язаннями [8], частка їхнього інвестиційного портфеля незначна (рис. 3).

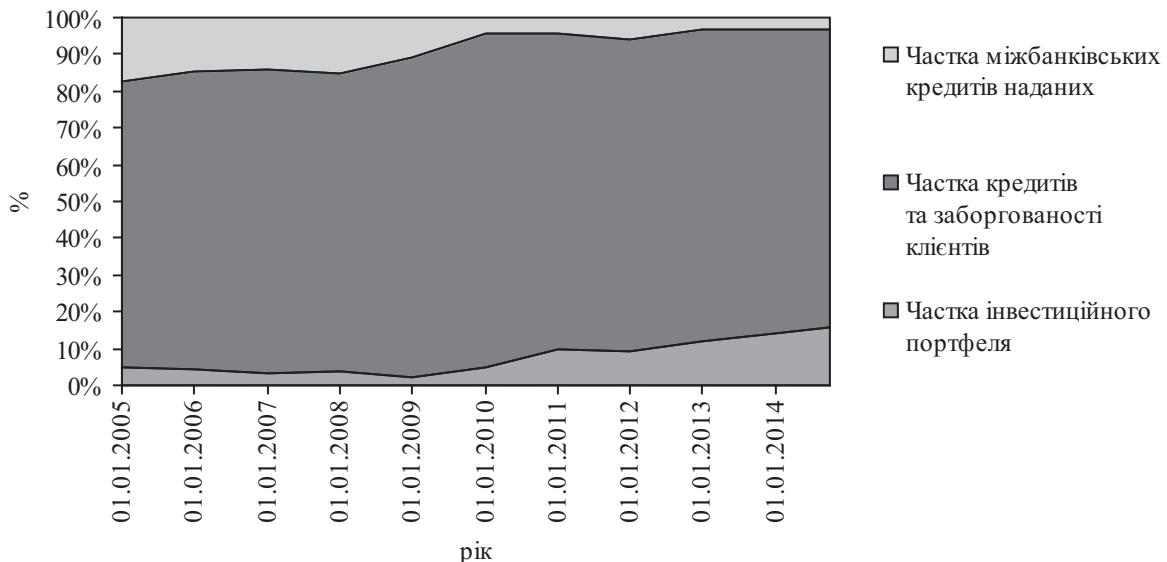

Рис. 3. Структура кредитно-інвестиційного портфеля банків України упродовж 01.01.2005–01.10.2014 рр.

Примітка. Складено за даними [7].

Вітчизняний фондовий ринок має низькі показники розвитку. Інвестиційний портфель значно поступається кредитам і заборгованості клієнтів за обсягами у структурі кредитно-інвестиційного портфеля

вітчизняних банків, що зумовлено: вищою дохідністю кредитних операцій; відсутністю довгострокових ресурсів для капітальних інвестицій; складністю прогнозування та оцінювання інвестиційних ризиків;

недостатнім розвитком інфраструктури фондового ринку та її невідповідністю світовим стандартам; недостатнім потенціалом українських банків щодо фінансування великих інвестиційних проектів; невизначеністю як політичної, так і економічної ситуації у країні; недосконалою законодавчо-правовою базою; обмеженням фінансових можливостей банків вимога-

ми Національного банку України щодо обов'язкового резервування.

На сьогодні в інвестиційному портфелі українських банків переважають цінні папери в портфелі на продаж, оскільки дохідність таких операцій визначається маржею між ціною продажу і ціною купівлі цінних паперів, а не величиною дивідендного доходу (рис. 4).

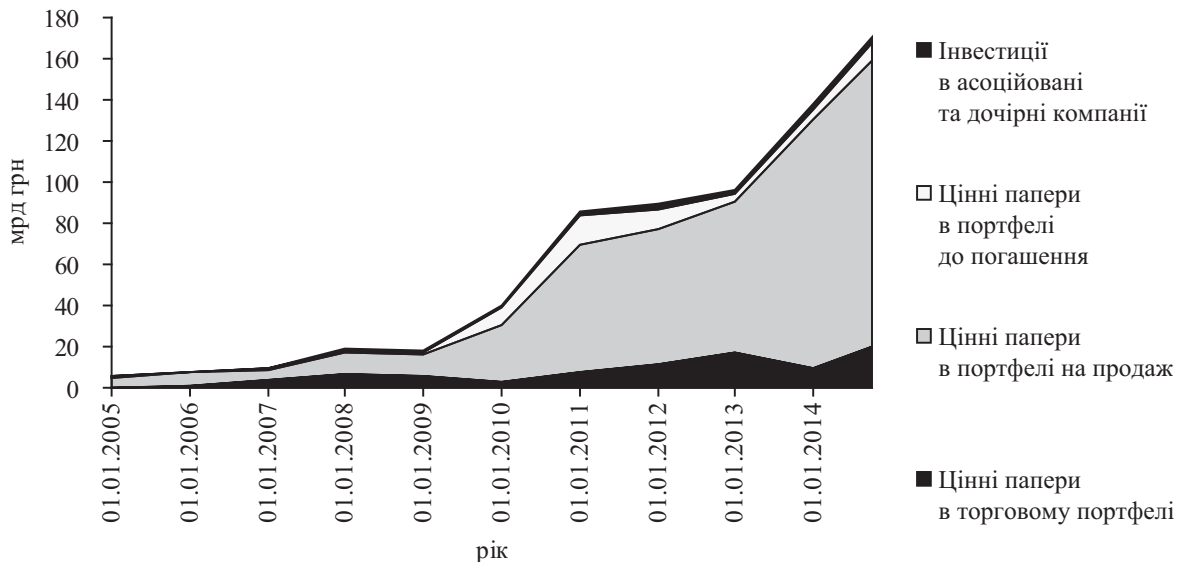

Рис. 4. Динаміка складових інвестиційного портфеля банків України упродовж 01.01.2005–01.10.2014

Примітка. Складено за даними Національного банку України [7].

А 2010 і 2013 рр. відбулося стрімке зростання інвестиційного портфеля банків, переважно за рахунок зростання обсягів облігацій внутрішньої державної позики. За строками погашення переважали цінні папери зі строком погашення понад два роки, хоча їхня частка скоротилася за рахунок активного придбання банками цінних паперів на вимогу [7].

Оскільки інвестиційний портфель вітчизняних банків займає незначну частку в кредитно-інвестиційному портфелі, яка на 01.10.2014 підвищилася до 15,98%, виявлення можливостей активізації інвестиційної діяльності потребує детального дослідження, яке доцільно провести з використанням кореляційно-регресійного аналізу програмного пакета «Аналіз даних» Microsoft Office Excel.

Для побудови лінійної регресійної моделі впливу факторів на інвестиційний портфель банківської системи використано поквартальні значення показників за період 01.01.2005–01.10.2014. У результаті проведеного дослідження встановлено залежність інвестиційного портфеля (Y) від факторів (X), що на нього впливають, а саме: міжбанківських кредитів наданих (X_1), кредитів та заборгованості клієнтів (X_2), міжбанківських кредитів отриманих (X_3), депозитів (X_4), активів (X_5), власного капіталу (X_6). До моделі включено лише ті фактори (X), що пройшли перевірку на мультиколінеарність.

Побудовану лінійну регресійну модель запишемо так:

$$Y = -0,89914 \times X_1 - 0,39616 \times X_2 + 0,23287 \times X_3 + 0,33848 \times X_4 + 0,33160 \times X_5 - 1,20157 \times X_6.$$

Адекватність побудованої лінійної регресійної моделі підтверджує критерій Фішера, показник множинної кореляції ($R = 0,94$), критерій Стюдента, а також динаміка фактичного і прогнозованого обсягу інвестиційного портфеля (рис. 5).

Отримані значення лінійної регресійної моделі свідчать, що найбільший позитивний вплив на інвестиційний портфель мали депозити і активи, найменший – міжбанківські кредити отримані, обернений вплив – власний капітал, міжбанківські кредити надані, кредити і заборгованість клієнтів. Таким чином, пріоритетними ресурсами, що забезпечують здійснення інвестиційних операцій із цінними паперами, є депозити і власний капітал. Обернений вплив міжбанківських кредитів наданих і кредитів та заборгованості клієнтів пояснюється їхньою високою питомою вагою у структурі активних операцій банків.

За таких умов активізація інвестиційної діяльності вітчизняних банків можлива за рахунок заходів, спрямованих:

- на розширення інвестиційного потенціалу банків (податкові пільги для акціонерів; посилення ролі субординованого боргу у процесах капіталізації банків; створення системи довгострокового рефінансування НБУ банків, які активно фінансують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки; відміна обов'язкового резервування ресурсів банків, що залучаються строком понад один рік);
- підвищення дохідності інвестиційної діяльності банків (звільнення від оподаткування прибутку банків, отриманого від фінансування

інвестиційних проектів терміном понад п'ять років; заохочення банків до придбання акцій підприємств, які виготовляють високотехнологічну продукцію шляхом звільнення від оподаткування тієї частини прибутку, яка спрямовується на придбання їхніх акцій; диференціація ставки податку на прибуток банків залежно від напрямів використання ресурсів у разі фінансування довгострокових інвестиційних проектів терміном від трьох до п'яти років; запровадження державного відшкодування (часткового) процентних ставок за інвестиційними кредитами, що спрямовуються у пріоритетні галузі економіки, і передбачення

обсягів відшкодування в Державному бюджеті України);

- зниження ризиків інвестиційної діяльності банків (введення механізму обліку НБУ цінних паперів банків, емітованих ними в рахунок сек'юрітизації банківських активів, вкладених в інвестиційні проекти, з дисконтною ставкою, на рівні облікової ставки НБУ; організація державного страхування інвестиційних вкладень банків у підприємства, діяльність яких пов'язана зі значними ризиками; надання державних гарантій банкам за інвестиціями, спрямованими у пріоритетні галузі економіки та проекти).

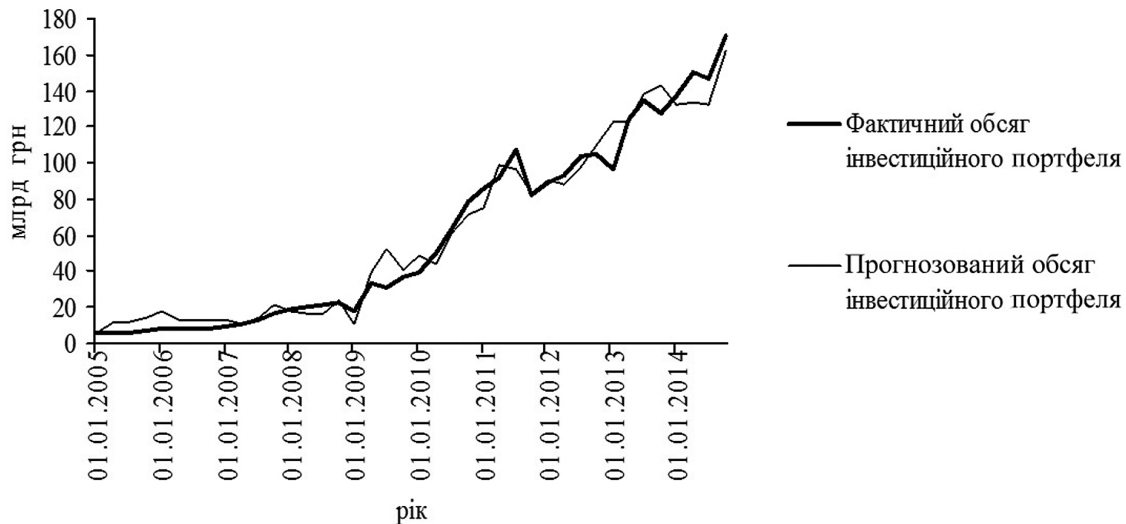

Рис. 5. Динаміка фактичного і прогнозованого обсягів інвестиційного портфеля за даними моделі упродовж 01.01.2005–01.10.2014

Примітка. Складено автором.

Висновки. Інвестиційна діяльність вітчизняних банків гальмується низкою як мікро-, так і макроекономічних чинників, посилені політичною та економічною нестабільністю. Частково ця проблема може бути розв'язана за допомогою таких заходів: розроблення ефективної інвестиційної стратегії, застосування сучасних методів і системного підходу до управління ризиками за інвестиційними операціями банків, зменшення відсоткової ставки за інвестиційними кредитами, диверсифікації вкладень; розроблення системи заходів щодо зміцнення кредитного потенціалу вітчизняних банків, зниження вартості довгострокових позик через систему рефінансування Національним банком

України, розв'язання проблеми участі держави в механізмі розподілу ризиків від вкладень у довгострокові інвестиційні проекти. Тільки тісна співпраця, а також виважена політика Національного банку України і державних органів влади дозволить відновити інвестиційну діяльність вітчизняних банків без стимулювання інфляційних процесів, забезпечити достатній рівень ресурсної бази і прибутковості банків для підтримання їхньої інвестиційної активності.

Проведене дослідження показало, що для підвищення ефективності інвестиційних операцій із цінними паперами дальших досліджень потребують шляхи оптимізації структури активних операцій вітчизняних банків.

Список використаної літератури

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2014 року: НРА «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_3_kv_2014.pdf.
2. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : підручник для студ. ВНЗ. / А. П. Дука. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 432 с.
3. Криклій А. С. Сучасний стан та особливості діяльності вітчизняних банків в інвестиційній сфері / А. С. Криклій // Економіка та держава. – 2008. – № 6. – С. 6–9.
4. Крилова В. В. Перспективи консолідації банківського сектору України / В. В. Крилова, А. А. Крилова // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1 (24). – С. 76–80.
5. Луців Б. Л. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України / Б. Л. Луців // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 1 (березень). – С. 14–24.

6. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посібник / І. П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2006. – 490 с.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
8. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку України : інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. канд. екон. наук О. І. Кіреєва, канд. екон. наук М. М. Шаповалової і канд. екон. наук Н. І. Гребеник. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 132 с.
9. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
10. Стуков В. Банки: черговий рік випробувань [Електронний ресурс] / Віктор Стуков. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/22/61397.html>.

References

1. Analitichnyi ohliad bankivskoi systemy Ukrainy za 9 misiatsiv 2014 roku: NRA «Riurik». Retrieved from: http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_3_kv_2014.pdf.
2. Duka A. P. (2008). Teoriia ta praktyka investytsiinoi diialnosti. Investuvannia: pidruchnyk dlia stud. VNZ. – 2-he vyd. K.: Karavela.
3. Kryklii A. S. (2008). Suchasnyi stan ta osoblyvosti diialnosti vitchyznianskykh bankiv v investytsiinii sferi. Ekonomika ta derzhava (Economics and the State). Vol. 6, pp. 6–9.
4. Krylova V. V., Krylova A. A. (2008). Perspektyvy konsolidatsii bankivskoho sektoru Ukrainy. Visnyk Ukrain-skoi akademii bankivskoi spravy (Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking). Vol. 1 (24), pp. 76–80.
5. Lutsiv B. L. (2012). Kredytно-investytsiina diialnist bankiv Ukrainy. Svit finansiv (World Finance). Vyp. 1, pp. 14–24.
6. Moiseienko I. P. (2006) Investuvannia [Investment]. K.: Znannia.
7. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy Retrieved from <http://bank.gov.ua>.
8. Kirieieva O. I., Shapovalovoi M. M., Hrebennyk N. I. (2005). (Eds.) Pytannia funktsionuvannia ta vdoskon-alennia infrastruktury fondovoho rynku Ukrainy: informatsiino-analitichni materialy. K.: Tsentri naukovykh doslidzhen NBU.
9. Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 r. № 1560–XII Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
10. Stukov V. Banky: chervovi rik vyprobuvan. Retrieved from: <http://real-economy.com.ua/publication/22/61397.html>.